



Традиційно-побутова культура в селі та місті



Побут селянина й міщанина зосереджувався насамперед навколо його житла. В ХІХ ст. українці продовжували споруджувати традиційні оселі.



Здавна український народ з великою повагою ставився до свого житла. Кожна господиня дбайливо доглядала його.

Хата ставилася не абиде, а в певному місці, яке ретельно обиралося майбутніми господарями.





В кожній деталі інтер'єру, в усій організації внутрішнього простору відбиваються її багаточисленні народні традиції, символи, життєві правила, звичаї й обряди. Вона дає селянинові надійний захист, оберігає від негараздів, дарує світ.

Житло жителя України було *трикамерним* — складалося з опалюваної хати, комори та неопалюваних сіней. Пізніше, в залежності від заможності хазяїна, погодних умов, почали опалюватися обидві частини житла, або інколи вони мали різні ходи. Інколи замість комори була друга хата. Таке розташування набуло назви *хати на дві половини*.

Форма та планування поселення залежали від природніх умов та географічного положення.



На західній Україні, в Карпатах, будинки у селищах ставилися безсистемно, на зручних земельних ділянках.





В той час, коли в північній частині переважало вуличне планування. Інколи селища та міста будувались за радіальною системою — колами, в центрі яких знаходилася центральна торгова площа.



На півдні України, де будівництво часто відбувалося за наказом або під керівництвом адміністрації, переважала квартальна форма планування.



А щодо типу двору, то на більшості територій України сформувався відкритий тип. В ньому земельна ділянка, прилегла до хати, залишалася просто неба. Господарські споруди часто були повністю відокремлені від житлового будинку, а він, в свою чергу, знаходився в глибині двору, часто закритий від поглядів ззовні деревами та кущами.



Обов'язковим хатнім атрибутом була розмальована піч, а також місце для дитячої колиски. Воно розташовувалося над ліжком. Також у хаті були скриня, лави. Невід'ємною окрасою і оберегом у хаті були ікони, які прикрашалися рушниками.



Українська хата вважалася повноцінним житлом тільки тоді, коли її оздоблювали як зовні, так і всередині. Кожна губернія, повіт, село мали свої традиції хатніх настінних розписів, але скрізь цим займалися лише жінки. Фарби виготовлялися самотужки із природних матеріалів: трав, квітів, овочів, фруктів, ягід, різних глин, сажі тощо.

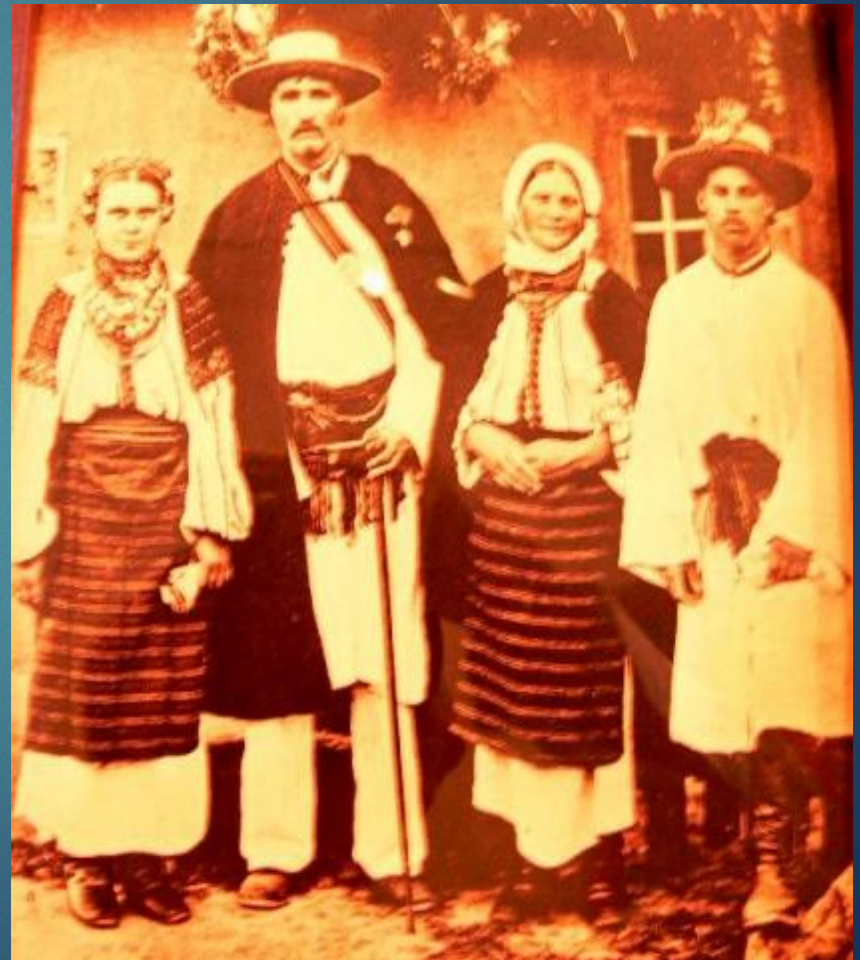
Орнаментами (найчастіше квітковими) розписувалися стіни — зовні і зсередини, особливо — піч, до якої ставилися побожно, часом як до живої істоти, що забезпечувала родині добробут, тепло, затишок. Для печі не жаліли місця в хаті, будували її трохи не в півкімнати із запічком і припічком.

На західноукраїнських землях печі облицьовували кахлями із зображенням квітів, звірів, вершників, солдатів. Художнім різьбленням прикрашали двері, віконні рами, скрині, в яких зберігали одяг, білизну. Козаків на конях малювали на дверях, віконницях хат по всій Україні. Прикрашала оселю настінна відкрита шафа (мисник) з керамічним посудом.



Katya Dankov'ska

Український народний одяг — це самобутнє явище, що розвивалося й вдосконалювалося протягом століть, вбираючи у собі досягнення інших культур, водночас не втрачаючи оригінальних ознак.





Чоловічий селянський одяг складався із сорочки до колін, що вдягалася навипуск та перепоясувалась шкіряним або в'язаним поясом, нешироких штанів. Сорочка часто оздоблювалася вишивкою. На поясі кріпилися необхідні інструменти (ніж, гребінь).

Взимку поверх рубахи вдягався хутряний кожух, восени та навесні — сукняна свита. На ноги одягалися постоли — стягнуті шматки сиром'ятної шкіри, більш заможні чоловіки — черевики, чоботи. Волосся різали під макитру. Цей вид стрижки поступово замінював розповсюджене в XV—XVIII ст. гоління голови із залишенням оселедця. Бороди носили літні чоловіки.



Жіночий народний одяг складався із сорочки, запаски чи юпки, кожуха (взимку). Дівчата заплітали волосся до однієї чи дві коси.

У Карпатах заможні жінки також заплітали волосся в коси. Голову влітку обв'язували стручкою чи хусткою. Заміжні жінки обов'язково носили очіпок. Святковим взуттям були черевики.

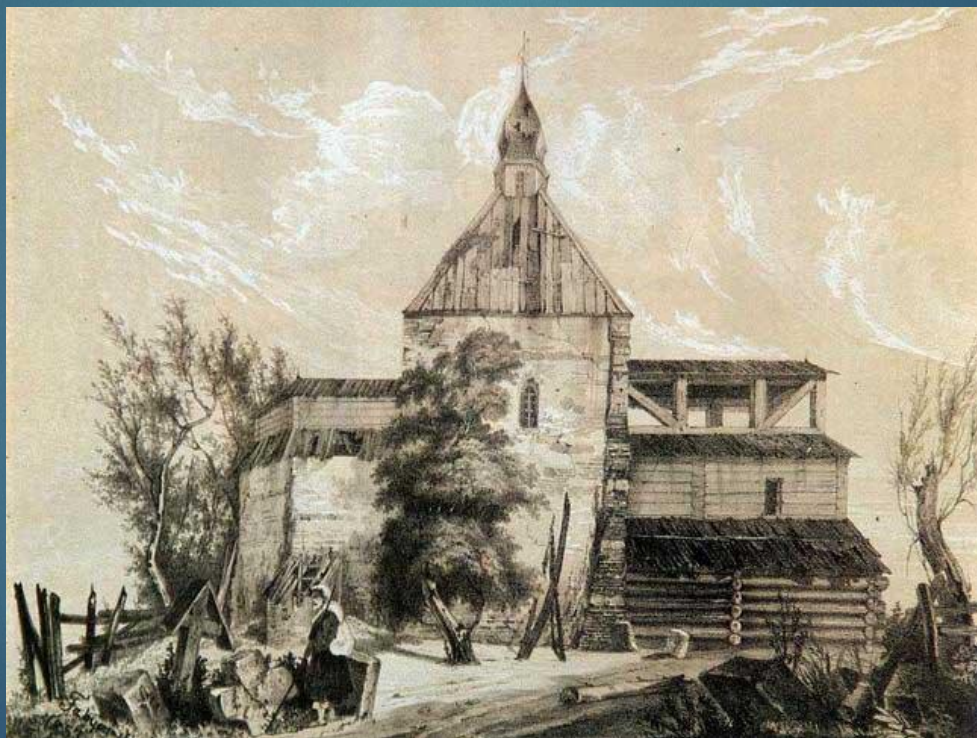
Здебільшого повсякденно ходили босоніж чи у постолах.



У степовій частині України у XIX столітті побутувала фабрична одяга. Вдягалися за міським зразком — верхні міські сорочки, пальта, прямоспинні свити, кожухи у чоловіків; сарафани, спідниці, кофтинки, блузки, пальта — у жінок.

Духовну культуру й побуд суспільства визначав принцип корпоративності — належності індивіду до соціальної групи.

Важливу роль у громадському житті відігравала церква, відвідання якої вважалось обов'язком кожного християнина. За цим стежили представники духовенства. Але вони знали, що люди ходять не «в церкву», а «під церкву», тобто поспілкуватись і почути останні новини.





Своєрідним клубом була корчма. Сюди збиралося в години дозвілля все село. Тут же у корчмі укладалися різні усні угоди, які скріплювалися рукобиттям та могоричем.

У окремі громади збиралась молодь. З парубочої громади обирався ватажок, який захищав інтереси громади, організовував дозвілля. Менш чіткою була організація дівочих громад, які поступово зливалися з парубковими. Улітку молодь вечорами збиралась у загальноприйнятих місцях на розваги і танці, а в холодний час — у спеціально найнятих хатах на вечорниці.

На свята, такі як Різдво, Новий рік та Хрещення, проводилося багато магічних ритуалів, що за віруваннями повинні були забезпечити людям вдачу наступного року. На Різдво колядували, на Новий рік щедрували. Ходили по хатах, співали, славили господарів, бажали їм щастя, добробуту, за що отримували певну винагороду. По хатах ходили із вертепом, де ставилися такі собі лялькові вистави, чи ж влаштовували ритуальну гру-виставу «Коза», котра символізувала кругообіг години.





На початку весни (кінець лютого - початок березня) відзначали Масляницю - прихід весни. На масляну готували млинці, вареники, куштували горілку, ходили до одного до одного. На Масляницю парубки та дівчата, що не оженилися восени, тягнули колоду. До них прив'язували колоду чи стрічку та вимагали могорич.



Перед Паскою фарбували яйця, випікали паску, начиняли ковбаси, готували інші страви для великодньої вечері. У святкові дні відбувалися триденні народні гуляння, котрі відбувалися на майдані біля церкви. У ці дні усім дозволялося дзвонити у церковні дзвони. Першу неділю после Великодня вшановували памть померлих. Йшли на кладовища провідувати мертвих, туди ж несли їжу. Обідали на могилах. У цей день годували старців та роздавали милостиню «за упокій душі».

Завершення весни пов'язувалось з Зеленими святами (Трійця). У ці дні хату та господарські приміщення обов'язково прикрашали зеленими гілками. Відвідували померлих на кладовищах.



Купала відзначали 24 червня. Напередодні діди примітивними способами розводили вогнища. Вважалося, що ці вогнища мають цілющу силу. Через них стрибали у тому, щоб очиститися, вилікуватися від хвороб. На Купала багато ворожили «на майбутнє», збирали труй, що повинні були захищати від відьом.

Українці – народ з неймовірно великою
і дивовижною спадщиною.



(с) Олександр Плиско
(с) Центр Української Культури та Мистецтва